

Két tanár egy katedrán – a tanárasszisztensi program hatásai a pályakezdő pedagógus kompetenciáinak alakulására

© BABICS Anna

Lónyay Utcai Református Gimnázium és Kollégium, Budapest
babics.anna@gmail.com

Az európai mobilitás jegyében az elmúlt években egyre több frissen végzett vagy utolsó éves hallgatónak van lehetősége tanárasszisztensi pályázat keretében rövidebb ideig egy külföldi iskolában tanítania. (Egész életen át tartó tanulás, Comenius tanárasszisztensi program.) A leendő pedagógusok feladata nyelvi és kulturális ismeretek átadása, illetve iskolai projektekben való részvétel. A pályázat célja olyan helyzetet biztosítani a tanárjelöltek számára, melyben mentortanár mellett, azonban önálló feladatkörrel rendelkezve kapcsolódhatnak be egy oktatási intézmény életébe. Ez a tanulási forma abban különbözik a kötelező tanítási gyakorlattól, hogy a tanárjelölt idegen nyelvi környezetben, nagyfokú önállóságot és kreativitást igénylő helyzetekben próbálhatja ki önmagát, valamint hónapokon át szoros együttműködésben dolgozik egy mentortanárral.

A Comenius tanárasszisztensi pályázatnak nincsenek a tanítási helyzetre vonatkozó előírásai, annak kialakítása a pályázó iskola és a kiválasztott asszisztens kooperációján múlik. Az asszisztens a legtöbb iskolában egy már megkezdett Comenius iskolai együttműködési projekthez csatlakozik, és annak megvalósítását segíti. Emellett a pályázat lehetőséget ad arra, hogy a mentortanár és a tanárasszisztens változatos tanítási helyzetekben, a megszokott tanórai szerep- és feladatmegosztásból kilépve dolgozhassanak.

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a tanárasszisztenseknek milyen tapasztalatai származtak az úgynevezett *co-teaching* helyzetből, és ezt hogyan tudták hasznukra fordítani későbbi tanítási helyzeteik folyamán. A *co-teaching* egy Magyarországon csak elenyésző számban, vagy sajátos nevelési igényű tanulók oktatása során alkalmazott tanítási helyzet, melyet azonban nyugati és észak-Európai iskolákban gyakran alkalmaznak normál tanítási órákon is. Friend meghatározása szerint

A co-teaching egy olyan tanítási forma, mely során két vagy több szakember megosztja az óratervezés, az instrukciók illetve az értékelési folyamat felelősségét az összes, a csoportban tanuló diákra vonatkozóan. Csapatként együttműködve, azonos tanítási térben, közösen vállalják a döntéshozatal és a fejlesztés felelősségét. (Friend, 2008)

A Comenius tanárasszisztensi pályázat sok szempontból felel meg ennek a tanítási helyzetnek, hiszen az asszisztent egy ugyanazt a tantárgyat tanító mentortanár mellé rendelik, akinek a pályázat során figyelemmel kell kísérnie és dokumentálnia az asszisztens tevékenységét. A tényező, ami miatt nem lehet teljes értékű *co-teachingnek* nevezni a tanárasszisztens és a mentortanár együttműködését az, hogy itt a helyzetből adódóan egy alá-fölérendeltségi viszonyról van szó, míg a *co-teaching* irányelve az azonos helyzetben lévő pedagógusok egymás mellé rendelése. Ez a tény azonban csak módosítja, de nem akadályozza alapvetően a módszer alkalmazását.

Más szempontból viszont kiváló alkalom az együttes tanításra a pályázat, hiszen a mentornak és az asszisztensnek a minimum időtartamként meghatározott 16 hét alatt együtt kell dolgoznia. Az asszisztens általában az első időszakban (kb. egy hét) megfigyeli a mentortanár és más tanárok óráit, bemutatkozik és megismerkedik a csoportokkal és a kollegákkal, valamint előkészíti saját munkáját.

Az interjút négy olyan tanárasszisztenssel készítettem, akik azóta megkezdték munkájukat a magyar közoktatásban, így az ösztöndíj alatt szerzett tapasztalataikat összevethették jelenlegi tanítási élményeikkel. Az interjúk során arra kerestem a választ, hogy milyen alkalmuk adódott páros tanítási helyzetben oktatni, és ez mennyiben befolyásolta tanári kompetenciájuknak alakulását. A négy interjúalany minimum 16 hétig oktatott finn, olasz illetve portugál általános- és középiskolában egy vezetőtanár mellett.

A co-teaching előnyei a tanárasszisztens számára

Az interjú során szerettem volna megtudni, hogy mit értékelnek kezdő tanárok az egykor átélt co-teaching helyzet legnagyobb előnyének. Többen említették, hogy amikor egyedül tartottak órát ugyanabban a csoportban, ahol később páros tanításban dolgozhattak, kiszolgáltatottnak érezték magukat. A katedra megosztása a felelősség megosztását is jelenti, így mindkét fél a saját erősségeire koncentrálhat a tanítási helyzetben.

„Pozitív érzés volt, úgy éreztem olyan emberrel dolgozom együtt, akire számíthatok az órán, és akire társként tekinthetek. Erősítette a kialakult bizalmi viszonyt és a munkamegosztással olyan feladatokra koncentrárlhattam, amelyek kivitelezésében jobb voltam, míg a másik tanár vette át a kevésbé testhezálló feladatokat.”

Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy ez a tanítási helyzet alapos előkészítést és utólagos reflektálást követel meg. Ennek egyik előnye, hogy a pedagógus számára elkerülhetetlen, hogy részletesen megtervezze az órát, átgondolja az erősségeihez mérten kialakított feladatait és módszereit. Kiemelendő jelentőségű, hogy a tervezési folyamat itt többszereplőssé válik, és az óratervezés során sokkal színesebb, ugyanakkor legalább két nézőpontból átgondolt óraterv alakul ki.

„Az óra tervezése nem egy unalmas táblázatrajzolás volt, hanem olyan, mint egy brainstorming. Egyikünk sem fukarkodott a dicsérettel, és többször mondtuk egymásnak, hogy ez vagy az milyen jó ötlet.”

A másik vitathatatlan előny, hogy az óra alapos kiértékelése nélkül a páros tanítás során lehetetlen egy következő órát tartani, így mindkét fél arra kényszerül, hogy átgondolja a munkáját. Ez lehetőséget ad arra is, hogy cserélgessék a szerepeket, pl. aki az egyik órán nem vállalt bizonyos részfeladatokat, a következőn akár a másiktól látott módon kipróbálhatja ugyanazt.

„Először nagyon nem szerettem ezeket a kiértékeléseket (...) rájöttem, hogy ezért vagyok itt, hogy kritizáljanak, és ebből tanuljak. Az igazi nehézség nem is ez volt, hanem amikor nekem kellett véleményt mondanom a vezetőtanárom munkájáról, hiszen ő a szememben egy profi volt, de az, hogy a véleményemet hallgatta, megtanított arra, hogy mindig hallgassak meg másokat.”

A co-teaching hátrányai a tanárasszisztens számára

Az interjúk során szerettem volna rávilágítani a *co-teaching* tanárasszisztensként való átélésének nehézségeire is. A legtöbbet ilyen nehézség abból a már említett tényből adódik, hogy ebben a tanítási helyzetben a tanárasszisztens és a mentortanár nem egyenlő státuszt tölt be. Két interjúalany említette, hogy a tanár nem mindig kezelte egyenlő félként, gyakran érezte alárendeltnek magát. Ezt a helyzetet úgy definiálhatjuk, hogy az alapvetően *co-teaching*ként megnevezett és előkészített helyzet a megvalósítás során átcsúszott a szerepek által meghatározott tanár-tanárasszisztens helyzetbe, amit azonban nem szabad azonosnak tekintenünk a páros tanítással.

„Úgy tűnt a tanárom szerette elismételni az általam adott instrukciókat, még akkor is, ha egyértelműek voltak. Biztosítani akarta a teljes megértést, de nekem rosszul esett, hogy ilyenkor nem volt a kezemben az irányítás maximálisan.”

Egy másik ilyen nehézség viszont a pályázat jellegéből adódik, hiszen a Comenius pályázat alatt minden esetben idegen nyelvi környezetben kell oktatnia az asszisztensnek. Megnehezíti tehát a páros tanítás helyzetét az a tényező, hogy a diákoknak és a mentortanárnak azonos az anyanyelve, amely azonban eltér az asszisztens anyanyelvétől. Amennyiben a mentortanár ezt a szituációt nehézségként vagy megoldandó helyzetként éli meg, felborulhat a *co-teaching* tervezett rendje.

„Bizonyos órákon azt tapasztaltam, hogy az angol nyelv oktatása során a mentortanárom átvált a diákok és az ő anyanyelvére, és nem az előre eltervezett módon végezzük a feladatainkat a teremben, hanem ő egyfajta „tolmács” lett a csoport és köztem. Ezt éreztem a legnehezebb helyzetnek, mivel kiszállt a páros tanításból és a csoport és közém állt – segítő szándékkal persze.”

A harmadik nehézség, amit az interjúk során említésre került, a tanárok közti kommunikáció. A gyakorló tanár nehéz helyzetnek találta, hogy kommunikálnia kell a másik pedagógussal, ugyanakkor a tanulók felé a határozottságot kell képviselnie. Ez egy rutintalan pedagógusnak kényelmetlen helyzetnek tűnhet, azonban a nemzetközi szakirodalom hangsúlyozza, hogy a teljes bizalom és a közös nyelvezet kialakulása időigényes, azonban a váratlan helyzetek közös megoldása megerősíti a pedagógusok együttműködését.

A co-teaching kipróbálásának előnyei a későbbi pedagógusi kompetenciák alakulásában

Kiindulópontom az a táblázat, melyet Szivák Judit *A kezdő pedagógus* c. tanulmánya (Szivák, 1994) alapján készítettem és azokat a területeket említi, ahol a kezdő pedagógus nehézségekkel néz szembe. Emellett táblázatba rendeztem a korábban ismertetett érveket, melyek a *co-teaching* alkalmazása mellett szólnak.

A kezdő pedagógus nehézségei (Szivák Judit tanulmánya alapján)	A co-teaching interjúk során említett előnyei (a Comenius ösztöndíj tapasztalatai alapján, négy interjúalany válaszaiból)
a tanulócsoportokat alkotó tanulók eltérő személyiségével, képességeivel kapcsolatos tervezési, szervezési, módszertani problémák	közös óratervezés és a tanárasszisztens erősségeinek megfelelő feladatok kijelölése, az óra közbeni konzultáció lehetősége
a fegyelmezéssel kapcsolatos kérdések	megosztott felelősség
a módszertani felkészültség, a sokszínű módszertani kultúra, illetve az adaptációs készség hiánya	az elvárás csak részfeladatok megoldására, és nem teljes óra megtartására vonatkoztak
a beilleszkedés nehézségei, személyes és szakmai kapcsolatok a szervezetben (iskolavezetéssel, kollégákkal, szülőkkel)	bizalmi viszony kialakulása a mentortanárral
a túlterhelés (adminisztráció, osztálylétszámok) valós és a rutintalan szervezésből fakadó nehézségei	feladatmegosztás illetve az adminisztratív feladatok terhének hiánya
tanácskérés–tanácsadás, s reális ön- és tevékenységértékelés	rendszeres konzultáció a mentortanárral, brainstorming típusú óratervezés, egymás munkájának folyamatos értékelése

A legfontosabb tudás, amit a tanítási gyakorlat során megtapasztalt co-teaching módszeréből a kezdő pedagógus továbbvihet az egy pedagógus közös munka során történő megismerése. Ebben a folyamatban a tanárasszisztens nem csak órát látogat és az utolsó padból figyeli a vezetőtanárt, majd helyet cserélve a tapasztalt tanár jegyzetel és a megtartott óra után kielemezi a kezdő munkáját. Az asszisztens lehetőséget kap, hogy részesévé váljon egy rutinnal rendelkező tanár munkájának, és részfeladatok fokozatos vállalásával válhat magabiztosabb kezdő tanárrá. Ebben a folyamatban jelen van az óra megtervezésénél, az adminisztratív kötelességek teljesítésekor, az óra megvalósításakor, a váratlan helyzetek megoldásakor és az óra értékelésekor ugyanúgy. Nem csak tanácsokat és kritikát kap, hanem ő is véleményezheti egy kollega munkáját, ezzel erősítve a köztük lévő szakmai kapcsolatot.

„Az óravezetési stílusom magabiztosabbá vált, a szóbeli értékeléshez használt eszköztáram bővült. Ezeken kívül hatással volt az önismeretemre is, mert a közös megbeszéléseken értékeltük egymás teljesítményét az alapján, hogy kinek mi megy jobban a feladatok elosztásánál.”

Ahogy arra Falus Iván tanulmánya rámutat, a pedagógus pályaorientációja igen hosszú, hiszen iskolaérett korunktól kezdve folyamatosan tanári mintákat látunk, és ezek a fejlődésünk korai szakaszától (még ha öntudatlanul is) beépülnek a pedagógus-képünkbe (Falus, 2004:359).

Különösen meghatározó tehát egy olyan pedagógusi modell, ami a tanárrá válás utolsó, illetve a tanári pálya megkezdésének első szakaszában van jelen. A *co-teaching* lehetőséget ad arra, hogy a katedráról, munka közben figyelhesse a pályakezdő egy tapasztalt pedagógus munkáját, fokozatosan részt vállalva az óra megtartásában. A közös munka során együtt átélt nehézségek mintát adhatnak arra,

hogy egy másik tanár hogyan reagál a váratlan szituációkra, fegyelmezési nehézségekre illetve hogyan módosítja az előre eltervezett feladatokat a valódi osztálytermi helyzetre adaptálva. A co-teaching ideális esetben olyan kompetenciákkal vértézi fel a kezdő pedagógust, mely alkalmassá teszi, hogy a pályakezdés nehézségeivel önállóan is megbirkózzon, illetve olyan élményt, módszertani és viselkedési mintatárat nyújt, amelyhez könnyű lesz később fordulni.

Következtetések

Azt állapíthatjuk meg, hogy az összes tanárasszisztens úgy érkezett az ösztöndíjra, hogy még nem volt tapasztalatuk a co-teaching módszerrel kapcsolatban, azaz sem a korábbi tanulási tapasztalataik, sem a magyarországi tanítási gyakorlatuk során nem találkoztak ezzel a helyzettel. Ehhez képest mind a négy befogadó intézmény nemcsak élt ezzel a tanítási formával, de hajlandóak voltak alkalmazni a külföldről érkezett tanárasszisztens munkája során, ami a nyelvi nehézségek miatt nem feltétlenül teher nélküli vállalás a részükről. (Zárójelben meg kell jegyeznünk, hogy ez az eltérés nem feltétlenül az oktatási rendszerek fejlettségét vagy elmaradását jelenti, hanem azt, hogy az önként Comenius iskolai együttműködésre és asszisztensek fogadására jelentkező iskolák alapvetően nyitottabb, újdonságok megismerésére felkészültebb szellemiséggel rendelkezők közül kerülnek ki.)

A felmérésből nemcsak az derül ki, hogy az egykori tanárasszisztensek a pályázat alatt megélt élményeket pályaszocializációjuk meghatározó állomásaként tartják számon, de mindegyikük jelentősnek nevezte a katedra megosztásának és a közlől megfigyelt pedagógus modellnek a szerepét is a későbbi kompetenciáik kialakulásában. A Szivák Judit által felsorolt nehézségek köre sok szempontból hasonlít vagy egybeesik azokkal a tényezőkkel, amelyeket a kezdő pedagógusok a co-teaching előnyeiként említettek, rámutatva arra a tényre, hogy a pályakezdő nehézségeit sokban enyhítheti, ha az egyetemi képzés és a valódi katedrára lépés között lehetőségük van páros tanítási helyzet megtapasztalására.

Emiatt a co-teaching módszerét, történjen akár a hazai tanítási gyakorlatok, akár egy nemzetközi pályázat keretein belül, alkalmasnak vélem arra, hogy megkönnyítse, és koncentráltabb élménnyé tegye az első osztálytermi élményeket, ezzel csökkentve azoknak a számát, akik a kezdeti nehézségek és a rájuk nehezedő nyomás miatt a pedagógusi pályakezdés korai szakaszában válhatnak pályaelhagyóvá. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a csak néhány tanóra erejéig megélt katedramegosztás is magabiztosabb, erősségeit jól ismerő, a részfeladatokat különválasztani képes kezdő pedagógussá válhatnak. Abban az oktatási rendszerben, melyben tanulóinktól szinte minden tanórán kooperációt, közös munkát és egymás tiszteletét várjuk el, példaértékű lehet, ha tanáraik időről-időre megmutatják, hogy ők is képesek a közös munkára, a feladatok megosztására és egymás erősségeiből merítve a hatékonyság és a sokszínűség növelésére.

Irodalomjegyzék

- FALUS Iván (2004): A pedagógussá válás folyamata. *Educatio*, (3), 359.
 FRIEND, Marilyn (2008): *Co-teach! A handbook for creating and sustaining effective partnerships in inclusive schools*. Greensboro, NC: Marilyn Friend, Inc.
 SZIVÁK Judit (1994): A kezdő pedagógus. *Iskolakultúra*, (4), 3-14.